

ENVERÎ VE DÎVÂNÎ

Ömer SAVRAN*

Özet

Bu çalışmada, tezkirelerde ismi geçmeyen ancak şiiirlerinden hareketle 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı düşünölen Enverî hakkında bilgi verilecek ve ardından şairin divanı ana hatlarıyla tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Enverî, Divan, XVII. yüzyıl

Abstract

ENVERÎ AND HIS DÎVAN

This study focuses on Enveri whose name isn't mentioned in biographies but presumed that he lived between 1550s and 1625s as far as we understand from his poems. Afterwards, Poet's divan is described generally.

Keywords : Classical Turkish Poem, Enveri, Divan, 17th century.

Giriş

Türk edebiyatının XIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyılın ikinci yarısı arasında İslam kültürü etkisinde devam eden edebi dönemi, kaynaklarda "Eski Türk Edebiyatı" veya "Klasik Türk edebiyatı" gibi isimlerle adlandırılır (Saraç, 2009:5)¹. Yaklaşık altı asır gibi uzun sayılabilecek bu edebi dönemde, Osmanlı devletinin hüküm sürdüğü coğrafyada (İsen, 1997: 64) pek çok şair ve yazar yetişmiştir.

Şair ve yazarlarımızın ortaya koyduğu gerek manzum gerekse mensur eserlerin önemli bir kısmı, üniversitelerde sürdürölen akademik çalışmalar neticesinde gün yüzüne çıkarılmış ve bu dil malzemeleri edebiyat tarihi içerisindeki yerini almıştır. Ancak bir kısım şair ve yazarlarımızın edebi kimlikleri ve onlara ait eserler hala gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.

Bu şairlerden biri de 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşadığı kanaatini taşıdığımız Enverî'dir.² Hacimli sayılabilecek bir divana sahip olan Enverî 16. ve 17. yüzyıl tezkirelerinde ismi geçmeyen bir şairdir.

* Yrd. Doç. Dr., savranomer@hotmail.com, Karabük Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Diğer çalışmalar için bkz. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı" TDV. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1994, C. IX; Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 2005, s. 14.

² "Enverî Dîvânı", basıma hazır proje.

“Enverî ve Divanı” adlı bu çalışmada Enverî ve divanı hakkında bilgi verilerek şairin eseri ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılacaktır.

ENVERÎ VE DÎVÂNÎ

Enverî'nin hayatı, eğitim durumu ve nereli olduğuna dair henüz elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla şair ile ilgili değerlendirme yapabileceğimiz elimizdeki tek malzeme şimdilik divanıdır.

Yazmanın bulunduğu katalog bilgilerinde³ divanın “Enverî Sûzenger İstânbûlî”ye (öl. 954/1547) ait olduğu bilgisi verilmektedir. Ancak divanda geçen tarihler⁴, isimler ve bazı tahmislerden eserin başka bir Enverî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Zira yukarıda verilen tarihte de görüldüğü üzere Enverî Sûzenger İstânbûlî olarak belirtilen ve kaynaklarda Mürekkepçi Enverî diye de bilinen şairin ölüm tarihi 954/1547'dir (Kurnaz-Tatçı, 2001:16)⁵.

Ayrıca bu çalışmada kendisi ve divanı üzerinde durduğumuz Enverî'nin şiirleri arasında yer alan tarihlerden ve Şeyhülislam Yahyâ'ya yazdığı tahmisten şairin Mürekkepçi Enverî' den farklı ve daha sonra yaşayan Enverî mahlaslı bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan kaynaklarda “Enverî-i Müneccim” mahlasıyla şiirler yazan bir başka Enverî'den de bahsedilmektedir. Edirneli Nazmî'nin Mecma'ü'n-Nezâir'inde kayıtlı bulunan ve Sadettin Nüzhet Ergun'un da eserine aldığı “Enverî-i Müneccim”e ait gazeller, üzerinde çalışma yaptığımız Enverî divanında yer almamaktadır (Ergun:1300)⁶. Ancak ortaya çıkabilecek yeni şiirlerin tekrar değerlendirilmesi gerekecektir.

Hayatı hakkında henüz bir bilgiye sahip olmadığımız Enverî'nin devlet görevinde bulunup bulunmadığını da bilmiyoruz. Şair, bazı şiirlerinde önemli sayılabilecek pek çok kişiye yakın olduğunu fakat bunlardan bir hayır görmediğini belirtmektedir:

Neçe azîz u neçe şeyh dâmânına sürdüm yüzüm

Aşkından özge hîc beni bir kimse irşâd itmedi (Divan, vr. 61b)

³ Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu (TÜYATOK.) 34 I. 200.

⁴ Şairin divanında bulunan 4 tarih de 1600'den sonrasına aittir. Ali Ağa-zâde'ye yazılan tarih aşağıda örnek olarak verilmiştir:

Şâd olub Enverî nasfîni hisâb eyleyicek

Oldı târîh müyesser kılam İstânbûl (1030/1620-1621) (Divan, vr. 67a)

⁵ Ayrıca bkz. **Türk Şairleri**, C. III, s. 1300; M. Fatih Köksal, “Enverî”, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Ankara, 2003, c. 3, s.350; “Enverî”, **TDEA**, Dergâh, C. 3, s. 53.

⁶ Ayrıca bkz. M. *Fatih Köksal*, *Edirneli Nazmî, Mecmau'n-Nezâir*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2001, s. 908, 1848, 2872.

Enverî paşa ile begden vefâ gelmez sana

Turmadı paşa gibi peymâne beg hazretleri (Divan, vr. 60b)

Enverî divanının tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde olup "07 Tekeli 750" numara ile kayıtlıdır. Divanın özellikleri aşağıdaki şekildedir:⁷

Yaprak:74

Boyut: (Dış-İç) 233x123-183x75 mm.

Satır: 19

Yazı: Talik

Cilt: Sırtı vişne renkte kâğıtla onarılmış, ebrî kâğıt bir cildi vardır. Baştan sona simkarî müzehhep, söz başları kırmızı, cetvelleç ise siyah mürekkeple çekilmiştir. 65b - 66a yüzleri sıvama yıldızla kaplıdır.

Kâğıt: Nohudî filigranlı

Müstensih: Hasan Behâyî

İstinsah tarihi: H.1038- M. 1629.

Divanın başında ve sonunda aşağıdaki manzumeler bulunmaktadır:

Başlangıç:

Yanaldan âteş-i aşkınla cânâ cism-i sûzânım

Şerer gibi döker hûn-i sirişkin çeşm-i giryânım

Bitiş:

Umarım hazret-i Bârî ola bir gün yârî

İrgürem bir ser-i kâra bu dil-i bî-kârî

Divanın başı noksan olduğu için şairin münacat, naat ve kasideler yazıp yazmadığını ve bunların sayısını bilmiyoruz. Enverî divanı eksik bir muhammesle başlayıp Faizî, Sipâhî, Hüdayî, Husrev, Şeyhülislâm Yahya, Fevrî, Fuzûlî, Sırrî ve Ulvî'nin gazellerine yapılan tahmisler ile devam eder. Enverî divanında 340 gazel, 32 kıt'a, 1 müstezad, 4 tarih, 10 rubâî ve 74 müfred vardır.

Enverî, şiirleri arasında geçen bir beytinde divan tertip ettiğini belirtir:

Gördiler tertîb-i dîvân itdügüm ey Enverî

Didi erbâb-ı suhan bu şi'rini dîvâne yaz (Divan, vr. 29b)

⁷ TÜYATOK. 34 I. 200.

Hacimli bir divanı olan Enverî, gazellerini umumiyetle beş beyit olarak yazmış ve şiirlerinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Bunun yanında şairin şiirlerinde göze çarpan bir başka husus ise zaman zaman mahalli unsurlara ve önemli miktarda deyimlere yer vermesidir:

Hâk olmadan yolunda bezm-i kâmımız hemân

Gördükçe göz ucıyla bize bir selâm mıdur (Divan, vr. 24a)

İtme da'vâ-yı neseb şimdengerü bildük seni

Hâce İshak kardaşı Dâvud'a benzersin çavuş (Divan, vr. 31b)

Dünyâyı kaç bucag idüğün gösterür bana

Bir gice tag başında kalan Enverî gibi (Divan, vr. 60b)

Enverî'nin gazelleri arasında Hz. Muhammed'e, dört halifeye ve peygamberimizin torunlarına sevgi ve saygısını gösteren şiirler de vardır:

Âşıklarınun Ka'besidür kûy-ı Muhammed

Mihrâbidur ol Ka'beye ebrû-yı Muhammed (Divan, vr. 16b)

Kıl adâlet bendene lutf ile sultânım Ömer

Çâr-yârun aşkına rahm eyle gel hânım Ömer (Divan, vr. 26a)

İreydi nâle vü âhum eger Ali Şâhe

İderdi sûz-ı derûnum eser Ali Şâhe (Divan, vr. 55b)

Bugün Hüseyni görüp Kerbelâ-yı aşk içre

Yoluında cânı fedâ itmeyen Yezîd olsun (Divan, vr. 47b)

Enverî'nin şiirlerinde yer yer tasavvufî konulara ve şiirlere de yer verdiğini görürüz.

Bakma dehre pâdişâh-ı mülk-i istignâ olup

Semt-i zühde Enverî azm it yüri Edhem gibi (Divan, vr. 59a)

Gûşe-gîr-i vahdetüz zühd u riyâdan fârigüz
İki âlemden geçüp havf-ı riyâdan fârigüz (Divan, vr. 30a)

Kayd-ı dünyâ-yı denîden hele âzâd oldık
Gam degül Enveri olduñsa eger çâker-i aşk (Divan, vr. 37a)

Divanda göze çarpan bir başka husus da güzellik unsuru olarak Hz. Yusuf un pek çok yerde zikredilmesidir. Buna bağlı olarak Züleyha ve Hz. Yakup da anılır.

Mâil oldum ey Züleyhâ-veş sana Yûsuf gibi
Sen de lutf it baña cevri itme şehâ Yûsuf gibi (Divan, vr. 58a)

Şiirlerde öne çıkan bir başka husus ise Hz. İbrahim ve özellikle onun sıfatı olan “Halil” ifadesidir:

Yıkılsa gam degil seng-i nedâmetden dil-i vîrân
Halîli eylemiş bennâ-yı kudret Ka'beye bânî (Divan, vr. 59b)

Yandurur tâb-ı gama âşık-ı nev-suhtesin
İtmiş İbrâhîmi Allâh meger Âzerden (Divan, vr. 42a)

Enverî'nin şiirlerinde devrindeki “Yeniçeri” tipine⁸ ve paranın değeri kaybetmesi gibi toplumsal hususlara da işaret ettiğini görmekteyiz:

Reng-i rûyı âşika öykünmese bu şekli ile
Enverî böyle bozılmazdı olup dinâr surh (Divan, vr. 16a)

Eski şiirimizin klasik konuları olan rakip, zahit ve dünyadan şikâyet gibi konulara ilişkin şairin görüşlerinden bazıları ise aşığıdaki şekildedir:

⁸ (Divan, vr. 60a), (Divan, vr. 60b)

Yâr için yâr ideyin cânuma agyâr elemin
Çekeyin ol gül-i nev-reste için hâr elemin (Divan, vr. 45a)

Zâhid bize ta'n eyleme biz ehl-i ferâguz
Kendü nefesinden söyünen mürde çerâguz (Divan, vr. 31a)

Erâzil-i hem-demi erbâb-ı aşkuñ düşmen-i cânı
Sentün bu kahbe dünyâ gibi mekkâr oldugın bildik (Divan, vr. 38a)

Enverî yukarıda da belirtildiği üzere çağdaşlarına ve kendinden önce yaşamış şairlere tahmisler yazmıştır. Bu tahmislere örnek olarak Fuzûlî'ye ve Şeyhülislâm Yahyâ'ya (öl. 1637) yazılan tahmislerin son bentlerini veriyoruz:

Gazel-i Fuzûlî el-merhûm tahmîs-i Enverî Çelebi (Tarlan, 1998:636)

Gönlüme vaslın rehâsın hîç hâcet kılmazın
Öldürürsün senden ey hûnî ferâgât kılmazın
Enverî-veş özgeler bezminde sohbet kılmazın
Her cefâ kılsan *Fuzûlî* tek şikâyet kılmazın
Aşk etvârında sanma bî-vefâlardan beni (Divan, vr. 5a)

Gazel-i Yahyâ Efendi tahmîs-i Enverî Çelebi (Kavruk, 2001: 433)

Hânkâh-ı aşk-ı pâk içre olursan münzevî
Mihri aşkuñ görünüyor mir'ât-ı dilde pertevi
Enverî rûşen ola dirsene eger kalbün evi
Ola gör her yirde ol merd-i Hudânuñ pey-revi
Er gibi bas ayaguñ meydâna Yahyâ er gibi (Divan, vr. 3a)

Şiir örneklerimizi şairin divanından seçtiğimiz “veciz ifadeler” olarak değerlendirebileceğimiz aşağıdaki beyitlerle sonlandırmak istiyoruz:

Ârif oldur kat' ide ümmîdi Hak'dan gayriden
Merd odur kim eylemez nâ-merde arz-ı ihtiyâc (Divan, vr. 15a)

Dil-ber odur ki âşıkına yâr-ı gâr ola
Âşık odur ki derd-i mahabbetle zâr ola (Divan, vr. 50a)

Âşık odur ki vuslatını itmeyüp ümîd
Cevr u cefâñı çekmek ile nâmdâr ola (Divan, vr. 50a)

Âşık odur ki âteş-i hicrânla yanup
Ta haşr olunca sönmeye kalbinde âteşi (Divan, vr. 59b)

Civân odur ki bile zahm-ı cân-ı uşşâkı
Tabîb odur ki gönül derdinin devâsın ide (Divan, vr. 49b)

Teskîn eyle âhuñ ile sûz-ı sîneni
Ey haste-hâl çünki budur iktizâ-yı aşk (Divan, vr. 36b)

Sonuç

Bu çalışmada, hacimli sayılacak bir divanı olmasına rağmen devrin tezkirelerinde yer almayan Enverî hakkında -sınırlı da olsa- bilgi verilmiş ve eseri ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılmıştır.

Şairin eserinde yer alan tahmisler ile tarihler ve bazı isimlerden onun Mürekkepçi Enverî'den farklı biri olduğu ve 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı kanaatine ulaşılmıştır.

Divanı noksan olan Enverî genellikle 5 beyitlik gazeller yazmış ve şiirlerinde sade bir dil kullanmıştır. Şair, divanında gazelin yanında tahmis, müstezat, tarih ve rubaî gibi nazım biçimlerine de yer vermiştir.

KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk (1994), “Divan Edebiyatı” TDV. *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Ergun, Sadettin Nüzhet (1936-1945), *Türk Şairleri*, C. III, s. 1300.
- İsen, Mustafa (1997), “Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış” *Ötelerden Bir ses (Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler)*, Akçağ, Ankara.
- Kavruk, Hasan (2001), *Şeyhülislam Yahyâ Divanı*, MEB, Ankara.
- Köksal, M. Fatih (2003), “Enverî”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM., Ankara.
- (2001), *Edirneli Nazmî, Mecmau'n-Nezâir*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kurnaz, Cemal – Tatçı, Mustafa (2001), *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, MEB, Ankara.
- Mengi, Mine (2005), *Eski Türk Edebiyatına Tarihi*, Akçağ, Ankara.
- Saraç, M. A. Yekta (2009), *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- Tarlan, Ali Nihat (1998), *Fuzulî Divanı Şerhi*, Akçağ, Ankara.
- Yıldırım, Ali (1999), “16. Yüzyıl Ümmî Şairlerinden Enverî ve Şiirleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 118.